

Welkom

Benvenuto	6
Ter oriëntatie	8
Kennismaking, Turijn in cijfers	10
Geschiedenis, heden, toekomst	16
Praktische informatie	18

De 15 hoogtepunten

1 Il Polo Reale – het koninklijke centrum van Turijn	30
Meer dan 2000 jaar geschiedenis in één complex van 55.000 m ²	
2 Museo Egizio – de grootste collectie buiten Egypte	34
Mede dankzij het werk van Italiaanse archeologen en hertog Carlo Felice di Savoia heeft Turijn deze collectie Egyptische kunst en cultuur.	
3 Piazza San Carlo en de koffiecultuur van Turijn	37
Het mooiste plein van Turijn is omringd door galerijen, waar u enkele van de vele bijzondere Torinese 'caffè storici' aantreft.	
4 Chiesa di San Lorenzo – een juweeltje van de barok	42
Een mooi voorbeeld van de barok. Van buiten ingetogen, maar na het betreden volgt de 'explosie'.	
5 De twee gezichten van Palazzo Madama	45
Middeleeuws en barok, een indrukwekkend trapportaal en een mooie collectie.	
6 Mole Antonelliana – beeldbepalend in de skyline van Turijn	47
Filmmuseum: gebouwd als synagoge en gelukkig nooit afgebroken.	
7 Ontdek ondergronds Turijn	50
Op 15 meter diepte langs schuilplaatsen, koninklijke ijskelders en ondergrondse opslagruimten; een spannende tocht.	
8 De lijkwade van Turijn – een mysterie	53
Eens in de vijf jaar is dit doek even in de Dom te zien. De rest van de tijd moet u het doen met foto's van de lijkwade in het Museo della Sindone.	
9 Stad van enogastronomia: lekker eten en drinken	55
Het achterland van Turijn draagt zorg voor voedingsmiddelen, die al eeuwen lang de basis vormen voor een gastronomische keuken.	
10 's Avonds bruist het in de middeleeuwse wijk Quadrilatero Romano	59
Middeleeuwse wijk met smalle straten en veel restaurants en cafés.	
11 Naar Piazza Vittorio Veneto voor een aperitivo en apericena	62
Het grootste plein van Turijn bruist in de namiddag en avond en wordt dan vooral door jongeren bezocht.	

12	Villa della Regina – een elegante verrassing in de Torinese heuvels	65
	Vanuit de tuin van dit elegante paleisje heeft u een mooi uitzicht op de stad en het grote Piazza Vittorio Veneto.	
13	Autostad Turijn – Fiat en het Museo dell'Automobile	68
	Fiat bepaalde lange tijd het beeld en de economie van Turijn als autostad. In het museum staan ze naast vele andere bijzondere auto's.	
14	Juventus en Grande Torino – twee tot de verbeelding sprekende voetbalclubs	71
	Eén stad en twee voetbalclubs. Het stadion van Juventus is een bezoekje waard.	
15	Turijn, toonaangevend in hedendaagse kunst	73
	Veel musea, gallerieën en kunst in de openbare ruimte.	

Nog meer Turijn

Gebouwen en kerken	76
Musea	81
Pleinen en parken	83

Excursies

Een cirkel van Savoye paleizen	85
Sacra di San Michele	86
De wijngaarden van de Langhe en Monferrato	87

Te gast in Turijn

Overnachten	90
Eten en drinken	94
Winkelen	102
Uitgaan	110

Toeristische woordenlijst	114
Culinaire woordenlijst	116
Register	118
Fotoverantwoording	122
Colofon	126
Paklijst	127
Extra-routes	128

► ■ ■ ■ ■ ■ Deze symbolen in de tekst verwijzen naar een plattegrond

1 Dit symbool in de tekst verwijst naar een van de 15 hoogtepunten

€! Dit symbool in de tekst verwijst naar een Waar voor je geld!-tip

colade namen zijn er: Peyrano, Stratta, Leone, Venchi, Caffarel, Guido Gobino en Guido Castagna. Turijn is het jaar rond het visitekaartje van Slow Food.

Barok en hedendaagse kunst

De Savoye familie heeft met haar bouwdrift een duidelijke stempel gedrukt op het aanzicht van vooral het centrum van Turijn. De Savoye gaven opdracht voor het bouwen van paleizen in en buiten de stad en lieten pleinen en gebouwen als op de Piazza Repubblica aanleggen. Vanaf eind 19e eeuw kreeg het stadsbestuur van Turijn belangstelling voor moderne kunst. Dit vormde de basis voor wat nu een actief beleid gericht op moderne en hedendaagse kunst is. Barok en hedendaagse kunst blijken mooi samen te gaan. In de winter lichten moderne lichtkunstwerken de barokke binnenstad op (Luci d'Artista) en in andere jaargetijden zijn er bijvoorbeeld tentoonstellingen van kunst op binnenpleinen van barokke stadspaleizen.

Boeken en film

Turijn is ook een stad van boeken en schrijvers. Al in de 18e eeuw had het uitgeverijen. Enkele namen van bekende schrijvers zijn Natalia Ginzburg, Carlo en Primo Levi, Cesare Pavese, Alessandro Baricco en Paolo Giordano. Turijn kent veel bekende uitgeverijen, waarvan de belangrijkste Einaudi, UTET, Paravia, Lattes, Bollati Boringhieri en SEI-Società Editrice Internazionale zijn. U vindt er nog relatief veel ouderwetse boekenwinkeltjes. Onder de portici in de Via Po staan tafels met tweedehands boeken. Hart van de literaire stad, il Circolo dei Lettori, is gevestigd in het prachtige Palazzo Graneri della Rocca.

Begin vorige eeuw was Turijn de stad van de film en behoorde daarmee tot de avantgarde in Europa. Vanaf 1906 vestigden zich er in rap tempo vijf filmproductiemaatschappijen, zoals Ambrosio, l'Italia Film en l'Aquila. De studio van Fert is in 2002 heropend als 'Virtual Reality & Multi Media Park. De elegante paleizen van de Savoye, de mooie fin-du-siècle ca-

De tweelingkerken Chiesa San Carlo en Santa Cristina, Piazza San Carlo

Caffè San Carlo, 19e-eeuwse grandeur

een mooie Belle Epoque sfeer. De Nederlandse sportverslaggevers berichtten vanaf deze plek over de Olympische Winterspelen van 2006. **Caffè Platti** ⁴ vestigde zich in 1875 aan de rand van het oude centrum. Eerst om likeuren te verkopen alvorens een literair café te worden. Uitgever Luigi Einaudi kwam hier graag, net als schrijver Cesare Pavese. Nu kunt u er in stijl voor een redelijke prijs lunchen. Naast het restaurant heeft het een winkel waar chocolade en andere zoetigheden in stijl verkocht worden alsook een gelateria met ijs van Fiorio. **Caffè gelateria Pepino** ⁵ ², niet ver van het Museo Egizio, dateert van 1884 en bezoekt u vooral voor hun ijs op stokje, de 'Pinguino'. Dit is net als hun klassieke cassata en de pepino gianduijotti gepatenteerd. U kunt er ook koffie drinken en lunchen. Daarnaast heeft u **Ristorante del Cambio** ⁶ en **Farmacia Del Cambio** ⁷ ². Voor velen het mooiste café is **Caffè Mulassano** ⁸. In 1907 ver-

huisde het naar de huidige locatie, dat een prachtig interieur in Art Nouveau stijl heeft. De sinaasappels voor de 'spremuta' liggen in een mooie koperen Art Nouveau schaal. Maria Callas kwam er graag tussen de repetities in het nabij gelegen Teatro Regio door. Het tussendoortje, 'tramezzino', werd hier geïntroduceerd. Een paar meter verderop vindt u **Caffè Baratti & Milano** ⁹. Sinds 1875 op deze plek en met een prachtig fin-de-siècle interieur. Sinds de wereldtentoonstelling van 1911 in Turijn werd er naast likeur ook koffie geschonken. Tegenwoordig kunt u er ook terecht voor een lunch, een ijsje en een aperitivo. Baratti & Milano brandt zijn eigen koffie en verkoopt ook lekkere en chique ^{€!} verpakte chocolade. In de middag treft u er keurige oudere dames genietend van warme chocolade en een taartje. **Caffè gelateria Fiorio** ¹⁰ werd in 1780 geopend en vanaf het begin was het een populaire plek voor kunstenaars en

10 's Avonds bruist het in de middeleeuwse wijk Quadrilatero Romano

Kaart: ► D/E 2/3, oriëntatiekaartje: blz. 61

Vervoer: Tram 4, 6, 10, bus star 2

Smalle straatjes, hobbelig gepleveid en knusse pleinen. Het heeft een andere ambiance dan het statige, grootse en barokke dat u elders in Turijn treft. Redelijk ongeschonden heeft het Quadrilatero Romano de bouwwoede van de Savoye doorstaan. De naam ontleent deze wijk aan de romeinse tijd, toen de ruimte tussen het Porta Palazzo, de grote markt op het Piazza della Repubblica en de Via Garibaldi een vierhoek vormde, 'quadrilatero'.

Tegenwoordig is Quadrilatero Romano erg in trek om de aparte winkeltjes, de restaurants en het nachtleven. Het is deels een voetgangerszone. Het oudste deel zijn de straten Via Barbaroux, Via Mercanti en Via San Tommaso. In deze straten treft u veel antiekwinkeltjes, ambachtswinkels en kleine boetieks. Wat nu de Via Garibaldi heet was ooit een belangrijke doorgangsroute

naar de Valle di Susa en de bergpassen over de Alpen. In deze wijk treft u enkele mooie paleizen en kerken. Veel gebouwen zijn gerestaureerd of worden nu in oude luister hersteld. De bij de Torinesi meest geliefde kerk is de Chiesa della Consolata **1** **7** met er tegenover Cafè Al Bicerin **1** **3**. De Duomo **2** **1** bevindt zich aan de rand. Vanaf deze plek heeft u een mooi zicht op de enig overgebleven romeinse toegangspoort, de Porta Palatina **3**. Schuin achter de Porta Palatina bevindt zich de grootste openlucht markt van Europa, de Mercato Porta Palazzo **4**. Op deze markt lijken Europa, Azië en Afrika samen te komen; zowel qua te koop aangeboden voedingsmiddelen als het publiek dat u er treft. De markt is in de ochtenden het bezoeken waard. In de straatjes achter de Porta Palazzo, in de wijk Borgo Dora, is elke zaterdag een antiekmarkt en elke tweede zondag een grote antiekmarkt, de Gran Bâlon.

12 Villa della Regina – een elegante verrassing in de Torinese heuvels

Kaart: ► H 12, oriëntatiekaartje: blz. 67

Vervoer: Tram 13, bus 53, 56, 66 Villa Regina Ovest

Wanneer u vanaf het Piazza Vittorio Veneto richting Po kijkt ziet u aan de andere kant van de rivier eerst een op een hoge voet gebouwde tempel, de Chiesa della Gran Madre di Dio. Daarachter tegen de glooiende heuvels ontwaart u, als u goed kijkt, een klein en elegant paleis. De Villa della Regina. Het huis is vernoemd naar Anna d'Orleans, kleindochter van de Franse zonnekoning en de vrouw van Vittorio Amedeo II di Savoia. Het staat net als de andere Savoye paleizen op de Werelderfgoed lijst van UNESCO.

Villa della Regina 1

Villa della Regina is niet alleen een klein en prachtig paleis, het bevat ook een wijngaard en een mooie tuin met vijvers, fontein en beelden. Achter het paleis in de vorm van een amfiteater. Het ligt 'oltre il Po', aan de andere zijde

van de rivier de Po, tegen de Collina Torinese, de glooiende heuvels ten zuidoosten van Turijn. Het bijzondere aan dit complex is de combinatie van plek (in de heuvels), het Romeinse ontwerp van tuinen en villa, de agrarische functie

Arte alle corti €! Elk jaar van eind juni tot medio november worden enkele tuinen en binnenplaatsen van adellijke stadspaleizen opgeluisterd met hedendaags beeldhouwwerk van kunstenaars van naam. Zo ook in de Giardini Reale. Elk jaar zijn het andere kunstwerken. Het bureau voor toerisme geeft een folder uit met informatie over de kunstwerken en hun tijdelijke standplaats. Een leuke alternatieve manier om Turijn te verkennen. Arte alle corti laat zien hoe mooi barokke architectuur en hedendaagse kunst samengaan (www.artellecorti.it).

14 Juventus en Grande Torino – twee tot de verbeelding sprekende voetbalclubs

Kaart: ► A 9 en ten noorden van C 1, oriëntatiekaartje: blz. 72

Vervoer: Metro halte Bernini en overstappen op lijn 9. Metro halte Lingotto, lijn 4, Corso Unione Sovietica

Voor voetballiefhebbers staat Turijn synoniem voor de voetbalclub Juventus. Op het gebied van sport heeft Turijn meer te bieden. In 2006 was het gastheer van de Olympische Winterspelen, waar veel mooie sporthallen nog van getuigen. Deze worden geregeld voor (internationale) sportevenementen gebruikt. De sportieve invalshoek werd benadrukt toen Turijn in 2015 uitgeroepen werd tot Europese hoofdstad van de sport.

Voetbal

Eind 19e eeuw werd er op initiatief van Engelse en Zwitserse industriëlen al gevoetbald in Turijn. De bekendste club is **Juventus**. Het werd in 1897 opgericht door leerlingen van het Massimo d'Azeglio Lyceum in Turijn en is een van de oudste voetbalclubs van Italië. Juventus is latijn voor 'jonge volwassenheid'.

Bewijzen van de glorie van de voetbalclub ziet u in hun museum, sinds 2012 in het stadion gevestigd. Het naar ontwerp van de architecten G. Giugiaro, G. Zavanella en H. Suarez gebouwde **Stadium Juventus** ¹ is in 2012 geopend en heeft plaats voor ruim 41.000 toeschouwers. Mede door de betrokkenheid van Pininfarina Extra en Giugiaro Extra is het een bijzonder complex. In het stadion is een 'walk of fame' van de vijftig beste spelers allertijden. Op deze plek aan de noordwestzijde van de stad, vlakbij de rondweg, stond eerder het veel te grote en impopulaire Stadio delle Alpi, genoemd naar de Alpen die er zichtbaar dichtbij zijn. Het werd gebruikt door zowel Juventus als de andere grote voetbalclub, FC Torino ofwel **Grande Torino**. Totdat het Juventus stadion klaar was speelden beide clubs in het **Stadio Grande Torino** ², gelegen in het zuidwesten van Turijn. Ter gelegenheid van de Olympische